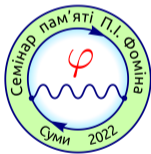

Атомні процеси в сильному полі двох кулонівських центрів та лазерної хвилі

О. Новак, Р. Холодов

Семінар присвячений пам'яті П.І. Фоміна
Інститут прикладної фізики НАН України
Суми, 05.07.2022

Необхідність використання **релятивістської** теорії в атомній фізиці

- Експерименти з важкими ядрами.

FAIR (Facility for Antiproton and Ion Research, Darmstadt, Germany): експерименти з важкими ядрами (до U^{92+}), лазер PHELIX

- Велика потужність лазерних установок.

CLF Vulcan laser (Central laser facility, Oxfordshire, UK): $I > 10^{21} \text{ W/cm}^2$.

PHELIX (Petawatt High Energy Laser for Heavy Ion Experiments, Darmstadt, Germany): $I \sim 10^{21} \text{ W/cm}^2$.

ELI (Extreme Light Infrastructure, EU): заплановано досягнути критичного поля КЕД, $I \sim 10^{29} \text{ W/cm}^2$.

- Методика: розв'язок нестационарного рівняння Дірака:

$$i\frac{\partial\Psi}{\partial t} = \hat{H}\Psi, \quad \hat{H} = \vec{\alpha}(\vec{p} - e\vec{A}) + \beta m + e\varphi$$

- Хвильова функція шукається у вигляді розвинення за (квазі-)стаціонарним базисом:

$$\Psi = \sum_n a_n(t)\Phi_n, \quad \hat{H}_0\Phi_n = \mathcal{E}_n\Phi_n.$$

- Систему ЗДР відносно $a_n(t)$ розв'язуємо чисельно або за допомогою теорії збурень:

$$i\dot{\vec{a}} = M\vec{a}$$

- Вигляд матриці M залежить від вибору базису та потенціалу:

$$M_{kn} = \mathcal{E}_k\delta_{kn} - i\frac{\langle\Phi_k|d\mathcal{H}_0/dt|\Phi_n\rangle}{\mathcal{E}_n - \mathcal{E}_k} - \langle\Phi_k|V(t)|\Phi_n\rangle$$

- Розглянуті задачі:

- (I) Іонізація в зіткненні йонів: $\mathcal{H}_0$ включає два ядра, $V(t) = 0$.
- (II) Фотоіонізація важкого йону: $\mathcal{H}_0$ – одне ядро, $V(t)$ – лазер.
- (III) Іонізація при зіткненні в полі лазеру: $\mathcal{H}_0$ – два ядра, $V(t)$ – лазер.

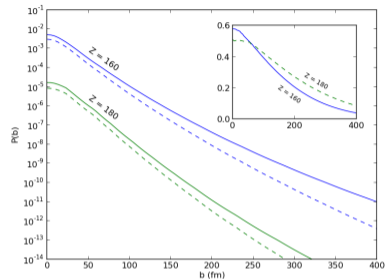
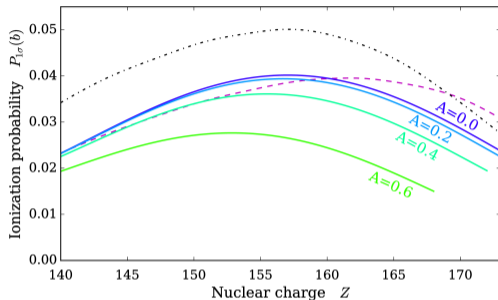
- Φ_n визначаються чисельно. $\hat{H}_0$ включає точний потенціал двох рухомих ядер:

$$V_{TC}(\vec{r}) = \sum_{l=0}^{2K} V_l(r, R) P_l(\cos \theta),$$

- Нехтуємо обертанням між'ядерної осі та переходами зі зміною магнітного числа.
- Використовуємо теорію збурень для розв'язку нестационарної задачі, $i\dot{a} = Ma$.
- Параметризуємо матричний елемент, який визначає амплітуду імовірності:

$$\left\langle E \left| \frac{\partial}{\partial R} \right| 1s\sigma \right\rangle \approx \frac{\sqrt{D}}{2\pi} E^{-\frac{\gamma}{2}} R^{-\frac{\delta}{2}},$$

- Параметри D , γ , δ знайдені шляхом підгонки до чисельних значень і добре апроксимуються квадратичними поліномами.

Імовірність іонізації для різних значень

$$A = (Z_1 - Z_2)/(Z_1 + Z_2)$$

— · — · the approximation [B. Mueller, 78];

— — — the numerical results [B. Mueller, 78].

Залежність від прицільного параметру.

Суцільні: симетричні зіткнення, $A = 0$;

Штрихові: за участю іону ^{118}Og .

[O.Novak, R.Kholodov, A.Surzhykov, A.N.Artemyev, Th.Stöhlker. Phys. Rev. A 97, 032518 (2018)]

- Для зручності порівняння іонізації для різних елементів, введемо відносні одиниці:

$$\omega' = 2\mathcal{E}_{bind}, \quad E' = \frac{3Z}{\langle r^2 \rangle}$$

$\mathcal{E}_{bind}$ – енергія зв'язку основного стану,

$\langle r^2 \rangle$ – середнє в основному стані.

Для $Z = 1$ одиниці E' , ω' співпадають з атомними.

- Відповідні величини для **аргону** та **радону**:

$$\text{Ar} \quad Z = 18 \quad \omega \approx 8.85 \text{ keV}; \quad E \approx 3.02 \cdot 10^{15} \text{ V/m}; \quad I \approx 1.22 \cdot 10^{24} \text{ W/cm}^2$$

$$\text{Rn} \quad Z = 86 \quad \omega \approx 226 \text{ keV}; \quad E \approx 4.31 \cdot 10^{17} \text{ V/m}; \quad I \approx 2.47 \cdot 10^{28} \text{ W/cm}^2$$

- Критичні Швінгерівські значення: $E_{cr} \approx 1.32 \cdot 10^{18} \text{ V/m}; \quad I_{cr} \approx 4.63 \cdot 10^{29} \text{ W/cm}^2.$

- В якості Φ_n використано кулонівські хвильові, $\psi_{\varepsilon j l \mu}$.
 ε_n – енергія електрона (головне квантове число n);
 j – повний момент імпульсу;
 μ – проекція повного моменту;
 l – задає парність $P = (-1)^l$.
- Для зручності замість j, l вводять одне число $\varkappa$:

$$\varkappa = \begin{cases} l, & j = l - 1/2, \\ -l - 1, & j = l + 1/2; \end{cases} \implies j = |\varkappa| - \frac{1}{2}, \quad \varkappa \neq 0.$$

- Лазер враховано в дипольному наближенні $\implies \mu$ зберігається.
- Для іонізації з основного стану, дозволені два переходи:

$$\begin{cases} l_i = 0, \\ j_i = 1/2, \\ \varkappa_i = -1, \end{cases} \longrightarrow \begin{cases} l = 1, \\ j = 1/2, \\ \varkappa = +1, \end{cases} \quad \begin{cases} l = 1, \\ j = 3/2, \\ \varkappa = -2, \end{cases} \quad (1)$$

- Імовірність іонізації з основного стану:

$$w_x(\mathcal{E}) = \alpha z_x^2(\mathcal{E}) \left| \int_{-\infty}^{\infty} E(t) e^{i(\mathcal{E} - \varepsilon_0)t} dt \right|^2$$

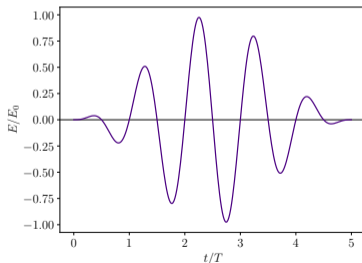
$$z_x(\mathcal{E}) = \int \psi_{\varepsilon}^+ z \psi_0 d^3x$$

- Використані параметри лазерного імпульсу:

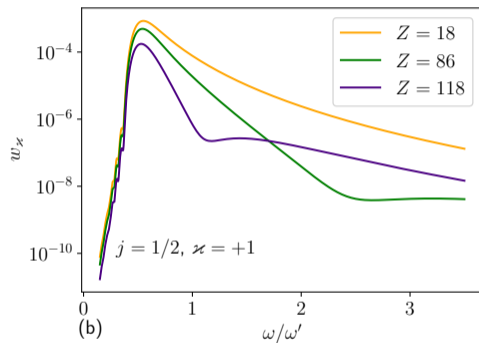
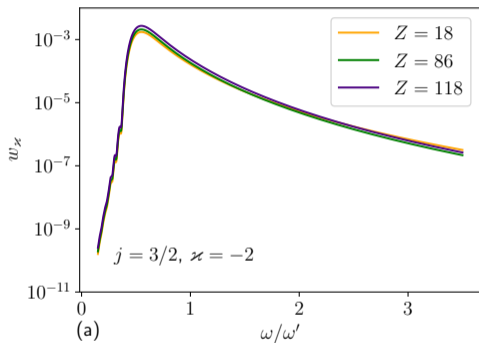
Форма: $E(t) = E_0 \sin^2\left(\frac{\pi t}{\tau}\right) \sin(\omega t + \phi),$

Тривалість: $\tau = 5 \cdot 2\pi/\omega,$

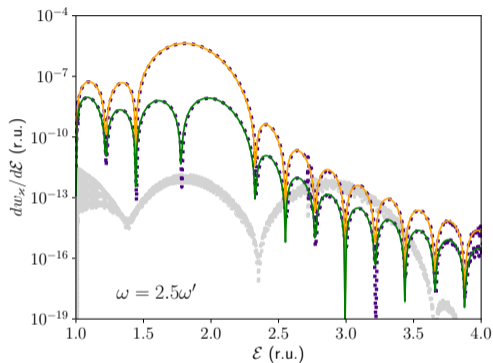
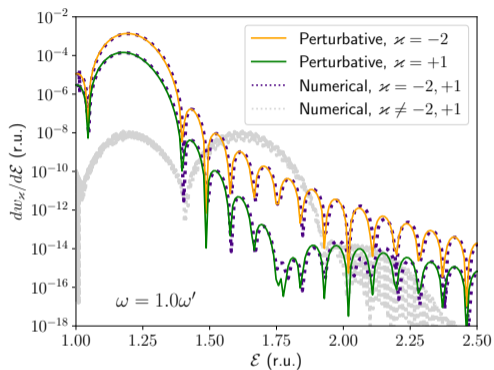
Напруженість: $E_0 = 10^{-2} E',$
 E' – кулонівське поле на борівській орбіті.

Залежність повної імовірності іонізації w_{κ} від частоти лазерного випромінювання для Аргону, Радону та Оганесону. У випадку $\kappa = +1$ наявний локальний мінімум поблизу частоти $\omega = mc^2$.

Енергетичні спектри іонізації Радону лазером з різними частотами.

Зліва: $\omega = 1.0\omega'$; **справа:** $\omega = 2.5\omega'$ (або $\omega \approx 1.1mc^2$).

Додатковий мінімум в каналі $x = +1$ зумовлений множителем $z_x(\mathcal{E})$.

Пригнічення іонізації не є результатом теорії збурень, і підтверджується чисельним розрахунком.

- **Постановка задачі.** Розглядаємо зіткнення іону ${}_{82}\text{Pb}^{81+}$ та альфа-частинки в полі лазера.
- Іонізація з основного стану:

$$n = 0, \quad \mathcal{E}_0 = \sqrt{1 - (\alpha Z)^2}, \quad \kappa = -1, \quad \mu = -1$$

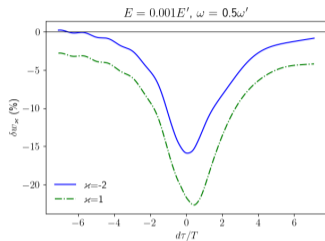
- $\mathcal{H}_0$ включає потенціал ядер в монопольному наближенні. Переходи під дією центрально-симетричного збурення:

$$\kappa = \kappa' \quad \Longrightarrow \quad \kappa' = -1$$

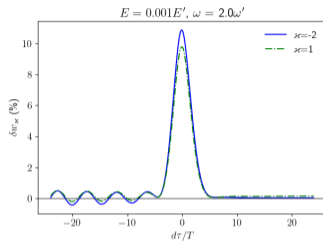
- Лазер враховано в дипольному наближенні. Найбільш імовірні переходи з основного стану:

$$\begin{cases} \kappa' = -2 \\ j' = 3/2 \end{cases} \quad \begin{cases} \kappa' = +1; \\ j' = 1/2 \end{cases}$$

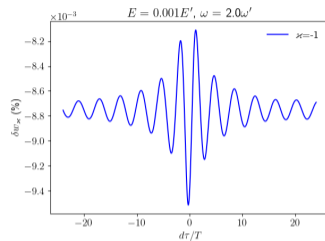
- **Висновок теорії збурень:** канали іонізації незалежні; імовірність дорівнює сумі імовірностей "тільки зіткнення" + "тільки лазер".

(a)

(b)

(c)

Відносне відхилення повної імовірності δw_{κ} від суми "тільки зіткнення" + "тільки лазер".

(a,b) – канали фотоіонізації, $\kappa = -2, +1$; (c) – канал зіткнення, $\kappa = -1$.

Центральна частота лазерного імпульсу: $\omega = 0.5\omega'$ (a) та $\omega = 2.0\omega'$ (b, c).

Напруженість поля: $E = 10^{-3}E'$.

Енергія зіткнення: $\mathcal{E}_{CM} = 10$ MeV.

Прицільний параметр: $\rho = 0$.

Дякую за увагу !

Дякую за увагу !